

Fig. 1. Mårum. Ydre, set fra nordøst. N. E.1955

MÅRUM KIRKE

HOLBO HERRED

Mårum nævnes i kongelevlisten i kong Valdemars jordebog. 1339 er en præst i Mårum nævnt[1]. Efter reformationen har kirken været anneks til Græsted indtil den udskiltes 1901. 1567 var der 27 tiendeydere[2]. Kirken, der 1647[3] omtales som kongens, afhændedes 1873[4] til en del af tiendeyderne og overgik 1. april 1915 til selveje.

Møntfund. I forbindelse med restaureringsarbejderne 1960—61 fandtes i kirken 54 mønter, hvoraf tre blev indlagt i den Kgl. Mønt- og Medaillesamling. Godt halvdelen er danske og hovedsagelig middelalderlige, den ældste fra Erik Klippings tid; resten er svenske og tyske (Hannover, Hamburg, Mecklenburg, Rostock, Greifswald).

Kirken ligger ret højt i landskabet i sognets nordøstre del, i den sydlige udkant af byen (sml. fig. 14). Kirkegården, som er udvidet betydeligt mod vest, hegnes for den ældre dels vedkommende af hvidtet kampe- og teglstensmur, dækket med to-tre rækker tagsten; om nordsidens østre del er der dog tjørnehæk, som delvis har afløst en gårdlænge, der her dannede skel til 1875[5]. Muren omkring kirkegårdens udvidelser, hvoraf een muligvis kan forbindes med opfø-

relse af 45 m ny ringmur 1827[6], er af tegl med fladbuede spareblændinger indvendig. 1788[7] siges ringmuren at være 191 m i omkreds.

Kirkegårdsindgange. En rødstens køreport flankeret af fodgængerlåger og med jerngitterfløje er antagelig samtidig med tårnet og har afløst en snævrere indgang med trætremmefløje. Der er små låger i nordmuren og i nordost, mellem tjørnehæk og mur. 1788[7] var kirkegården forsynet med en port og tre låger; den østre og den søndre indgang er omtalt henholdsvis 1733 og 1767[8] i forbindelse med fornyelse af bue, og ved dem begge muredes 1747[9] en stente. Den østre låge tilmuredes 1808[10], men alligevel omtales en låge her 1865[11] sammen med en i nord. — Et fortov af »spaltede« sten blev lagt omkring hele kirkebygningen 1845[12].

Et *ligkapel* på kirkegårdens vestre del er fra 1908.

Et †*halsjern* med kæde og hængelås, anskaffet 1739[9], var forsvundet 1764[13].

Kirken består af apsis, kor og skib, som tidligst kan være fra 1100'rnes sidste fjerdedel, vestforlængelse og våbenhus i syd fra 1837 samt tårn i vest fra 1924. Forsvundet 1742—43 er et tømret klokkehus ved kirkens vestgavl, men dog således at underdelen tjente som vestforlængelse indtil 1837, da den blev nedrevet sammen med et våbenhus i syd; en tagrytter fra 1739 over skibet fjernedes 1924. Kirken har afvigelse til syd.

Bygningens ældste dele, *apsis, kor og skib* har en 10—15 cm høj granit*sokkel*, der er retkantet under apsis, ret- og skråkantet under koret og vistnok retkantet under skibet; skiftet er dog så usselt tildannet, at det knap nok kan kaldes en profilsokkel; et byggeskel, der ses lige vest for triumfmuren, hidrører sandsynligvis fra en ombygning af skibets østgavl 1837[14] (p. 1199). Indvendig er apsidens plan hesteskoformet, og den store midterste trediedel optages af en art blænding, hvis sål ligger 25 cm over gulvet. Murhøjderne mellem sokkel og senmiddelalderlig gesims er på de tre afsnit henholdsvis 325, 405 og 475 cm.

Materiale. De 125—140 cm tykke mure er af ret små *kampesten,* indvendig rå og kløvede, udvendig derimod i udstrakt grad banede og firhugne; i det indre ses hist og her *kridtkvadre.* Detaljer som vinduer og apsisbue er af *munkesten,* i skibets sydvindue *riffelhugne* (stenstørrelser: 12x6,5, 13x7,25x7 cm); i korets østre taggavl, der måske er oprindelig, er der blandt munkestenene en hel del *munketagsten* (jfr. p. 1200). Overvæggene står med bredt udstrøgne fuger og et tyndt, omtrent dækkende pudslag; udvendig skimtes kvaderfugning, som dog muligvis ikke er oprindelig.

Vinduer og døre. I »alterets udbygning«, som apsiden kaldes 1722[8], er der i øst et rundbuet, svagt smiget vindue (140 cm højt, sålen hævet 160 cm over soklen), som synes at være udvidet i lysningen, hvor der nu findes et trævindue og jerngitter. Skibets langmure har haft to vinduer hver; af disse ses nordsidens østre og sydsidens vestre i tilmuret stand, det sidste som nævnt med

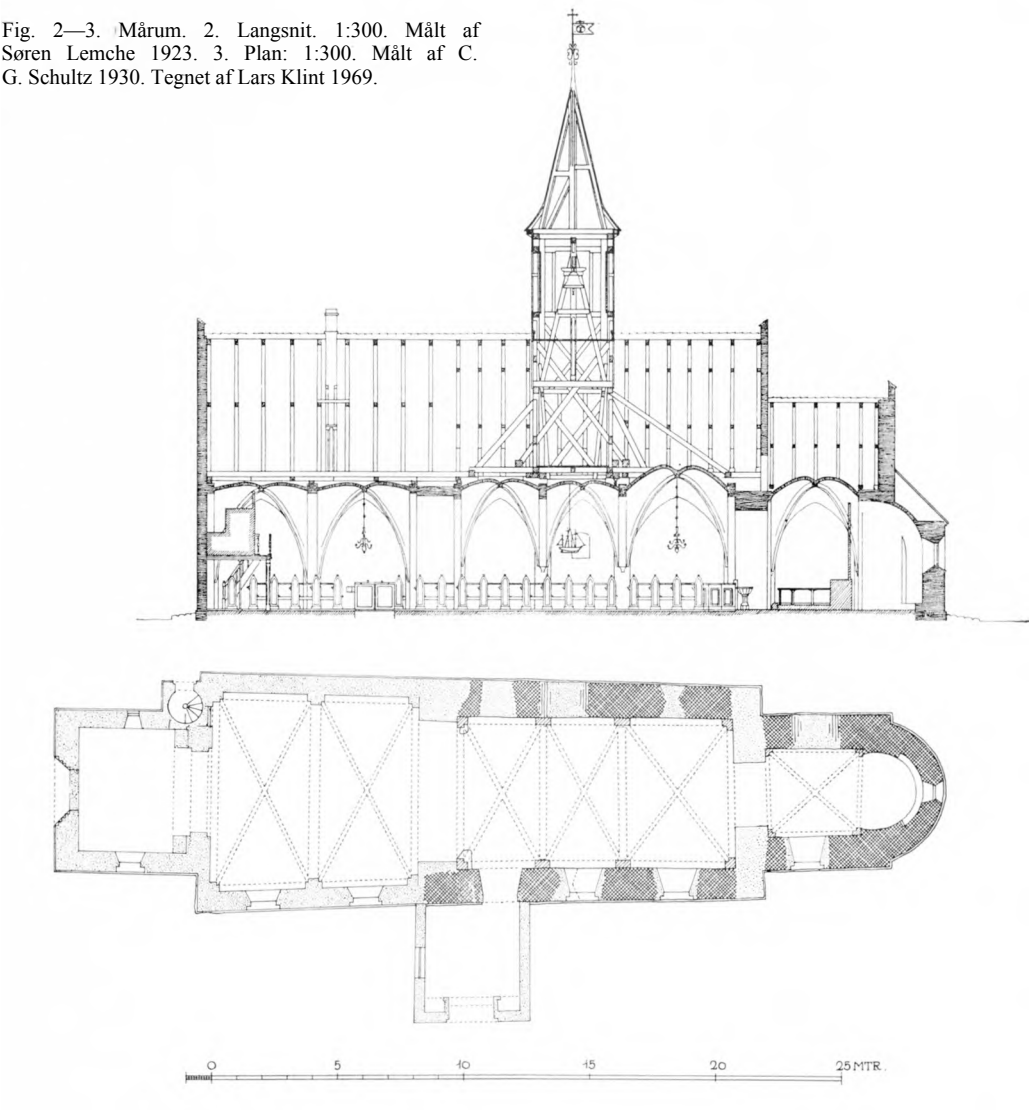

Fig. 2—3. Mårum. 2. Langsnit. 1:300. Målt af Søren Lemche 1923. 3. Plan: 1:300. Målt af C. G. Schultz 1930. Tegnet af Lars Klint 1969.

riffelhugne munkestenskarme indvendig. Den rundbuede norddør er tilmuret, syddøren i brug, men udvidet i lysningen.

I det indre er *apsisbuen* urørt; den har helstens stik af munkesten, som vistnok går i eet med *Kvartkuglehvælvingen,* der synes at være af samme materiale; oversiden er utilgængelig. Kor og skib har haft bjælkelofter, i koret med brædder sømmet på undersiden af bjælkerne; at dømme efter sporene på een bevaret *bjælke* har brædderne kun været 20 cm brede.

Mens korets østgavl måske er oprindelig, forsvandt begge skibets gavle ved ombygningen 1837[14], da også triumfbuen ombyggedes, men den har muligvis sin oprindelige bredde. Forekomsten af munketagsten i korets østgavl og søm-

spor efter taglægter på korets ældste spær (p. 1202) tyder på, at kirken fra første færd har haft *munke- og nonnetag* ligesom endnu 1739—40 (sml. tagrytter p. 1201), da syv fag blev lagt af nyt med »Huule- og Dekesten«[9].

Ændringer og tilføjelser. I senmiddelalderen fik koret eet og skibet tre fag *krydshvælv.* De hviler på falsede hjørnepiller og retkantede vægpiller, spidse gjord- og skjoldbuer samt retkantede halvstensribber. Pillerne har ingen kragbånd, og gjordbuerne udgår bindige fra (nyere?) hulkantede konsoller; ingen overribber. Et nedfaldent stykke af korhvælvingen blev genopsat 1662[15]. Samtidig med hvælvene og tagværkernes delvise fornyelse er antagelig langmurenes falsgesims, korgavlens kamtakker og gesimsen på apsiden, der ikke følger rundingen, men udgør seks sider af en polygon.

Vestforlængelsen fra 1837[14], der afløste en ældre forlængelse (sml. †klokketårn p. 1201), er opført i gotiserende form, af små, gule sten på en retkantet sokkel svarende til skibets[16]. Forlængelsen har to hvælv, der efterligner skibets og i syd to spidsbuede jernvinduer. En kamtakket blændingsgavl er næsten dækket af tårnet fra 1924.

Det ret høje *våbenhus,* der 1837 afløste et ældre (p. 1201), svarer i materiale og stil til vestforlængelsen. Den kamtakkede gavl har en korsformet blænding flankeret af to spidsbuede, og det indre har bjælkeloft. Den spidsbuede døråbning ændredes 1960—61 (arkitekt V. Hardie-Fischer), og samtidig indsattes det fladbuede vestvindue; fra samme tid stammer skabene, som flankerer døren indvendig. Indtil denne istandsættelse var der i våbenhusets vestside en trappe til skibets loft.

Det slanke *tårn* fra 1924 (arkitekt Søren J. Lemche) er opført af røde sten i gotisk manér. Det er på tre stokværk og forsynet med blændingsgavle i øst-vest. Det fladloftede tårnrum, der har en trykket spidsbuet arkade til skibet, er i vest udstyret med en stor, mangefalset portal, der muligvis blev blændet allerede ved opførelsen og stadig er det, men 1960—61 blev blændingsmuren rykket ind i flugt med vestvæggen. Adgangen til de øvre stokværk skete gennem en trappe i nordøst og med adgang fra en åbning i skibets vestvæg, men 1960—61, da tårnets østmur måtte forstærkes, ændredes trappen til en spindeltrappe med adgang fra kirkegården. Fra mellemstokværket fører en dør fra 1722 til skibets tagrum.

Et tømret †*klokketårn* (ved skibets vestgavl) omtales 1645 som »ganske nær i fald og behøver stor hjælp«[17]. Det rettedes op 1722[8] af tømrer Jens Pedersen Exsted, København; tårnet hvilede da på kampestenssyld og var opbygget af fjælebeklædt tømmerværk; tillige fremgår det 1739[9], at taget var lagt med tegl. Samtidig med opretningen blev der brudt en dør i skibets vestgavl, således at tagrummet blev tilgængeligt fra tårnet i stedet for gennem en lem i hvælvet (sml. p. 1202). Døren blev tilmuret, da man 1738—39 havde besluttet at er-

Fig. 4. Mårum. Ydre, set fra sydøst. Tagrytteren fjernet 1924, M.M. 1910

statte »klokkeskuret« med en tagrytter[9], og august 1741[8] solgtes klokkehuset ved auktion. Underdelen må dog være blevet bevaret og være identisk med den 1788 omtalte †*vestre titbygning*[7], der angives 560 cm lang, 670 cm bred og hvælvet, og ligeledes med et 1800[18] omtalt »formodentlig forfaldent tårn«, hvori der var »ti stole, hvor man hverken kan se eller høre«. 1800 og 1808[17] efterlyses en ny tilbygning, men tårnunderdelen forsvandt først 1837 (sml. vestforlængelsen p. 1200), og de ubrugelige materialer, der solgtes året efter[19], hidrørte utvivlsomt fra resterne af tårnet[14].

Et †*våbenhus* på det nuværendes plads, omtales første gang 1739[9], da gulvet blev omlagt og nyt bly indkøbt til vandrende »i stedet for det, som tyvagtige mennesker tredie gang i foråret forhen havde bortstjålen«. Våbenhuset, der senest omtales 1837—1838[14], var 1788[7] ca. 470 cm langt og 440 cm bredt.

En †*tagrytter* over skibets midterste fag (fig. 4), leveredes 1739 af tømmermester Anders Hoff, som vinteren før afbandt den på sin plads i København[8] sammen med en lignende til Nødebo (p. 1069); den blev nedtaget ved opførelsen af det nuværende tårn. Spirets samlede højde fra skibets kip til fløjstangens messingknop var 12,3 m[20]. På skibets loft ses endnu det tilhørende bjælkeunderlag og de fire piller, der blev muret af murmester Christopher Hansen af

Fig. 5. Mårum. Indre, set mod vest. E. M. 1963

København til bæring af rytteren. Den firsidige (sidelængde fem alen) tømmerkonstruktion var beklædt med brædder, eet på to, med spidsbuede glam-åbninger, og afdækket med fire—ottesidigt, spåntækket pyramidespir, hvis spids og grater inddækkedes med bly[9]. 1783 blev spåntaget strøget med oliemaling af blyfarve, og beklædningen malet brunrød[21]. 1800 omtales spiret som blyhængt[14]. En trappe fra pulpituret og en åbning med ramme og lem i hvælvet gav adgang til skibets loft og spiret[8]. Om rytterens vindfløj, se p. 1203.

Tagværker. Koret og skibets østende har bevaret middelalderlige egetagværker, i koret omsat af romanske spær med somspor efter taglægter (afstand 21 cm). Skibets spinkle tagværk er af krydsbåndstype med to hanebånd og lodrette spærstivere. Tagrejsningen er ikke ændret.

Kirken står hvidkalket, tårnet dog i blank mur. Alle gavle har kamtakker, og tagene er af tegl, bortset fra apsidens, der er et kantet blytag. De spidsbuede, gotiserende jernvinduer med sålbænk af sandsten er samtidige med vestforlængelsen[14]. I skibets og korets nordside iagttages to tilmurede, fladrundbuede vinduesåbninger, der antagelig afløste »to små«, som forsvandt 1729[8]; på dette tidspunkt sad der allerede et stort vindue ved prædikestolen. En ny ramme blev indsat i apsidens vindue 1960—61.

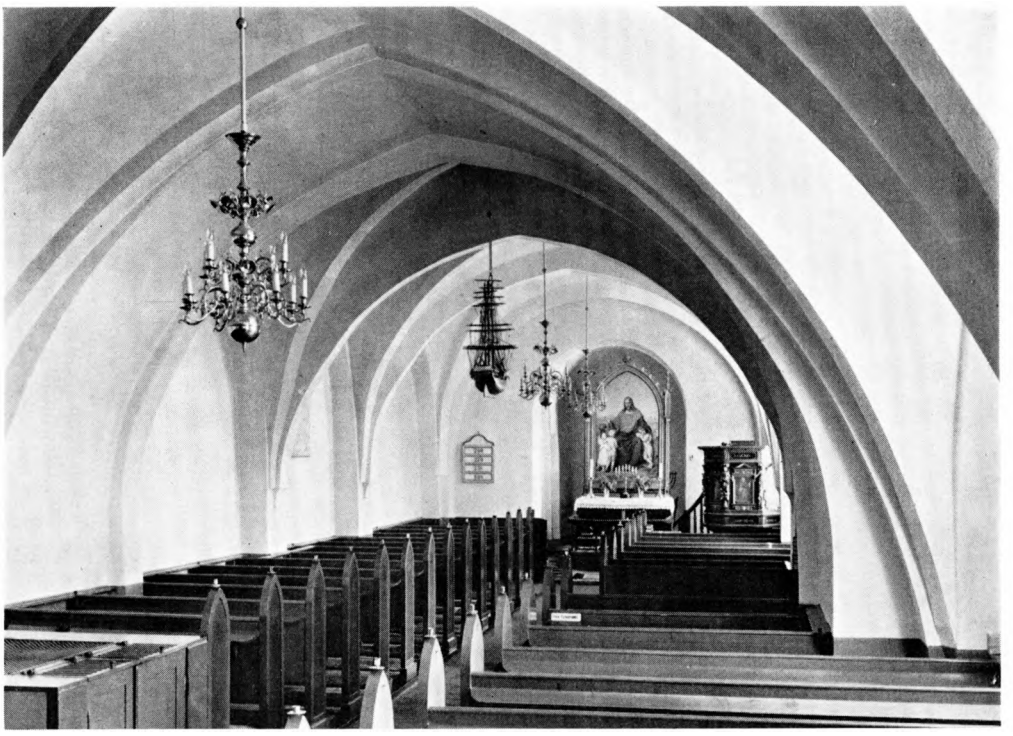

Fig. 6. Mårum. Indre, set mod øst. N. E.1955

Kirkens indre er hvidkalket, våbenhusets og tårnrummets træloft dog malet med gråhvide bjælker og blå brædder. Triumfmuren er ombygget 1837[14]. Alle gulve blev 1960—61 lagt med gule sten, der i koret afløste fliser fra 1890[22], i skibet murstensgulv fra 1837[14] og bræddegulv i tårnrummet. I skibet blev der 1960 iagttaget levn af pikstensgulv lagt i ler, og samtidig afdækkedes seks stolpehuller efter tilspidsede pæle.

†*Solur.* 1739—40 anskaffedes en egestolpe at sætte under solskiven[9].

Vindfløj. Tagrytteren kronedes af en †fløj; stangen med løvværk, som ligger på loftet, er udført af kleinsmed Mickel Hobroe i København[9]; den tilhørende †*kobberfane* med Christian VI.s navnetræk og årstallet 1739[8] var smedet af Hans Wiedemand, og maler Muhle[23] i København fik ni rigsdaler for »den fløj med ægte dobbeltslagen guld at forgylde, stangen at male sort og løbverket med guld og zinober udziiret«[8].

†*Kalkdekoration.* 1751 blev buer og grater brunrødt marmoreret[8].

INVENTAR

Oversigt. Kirken har undergået to store restaureringer: omkring 1840 og i 1960'erne. Ved den første istandsættelse erstattedes altertavlen med et maleri af Heinrich Eddelien

E.M. 1963

Fig. 7. Mårum. Detalje fra altertavlens maleri 1843 af H. Eddelien (p. 1205).

i nygotisk ramme, og stolestaderne fornyedes ligeledes i nygotisk stil. Døbefonten af kunstsandsten blev også »gotisk«. Yed den anden istandsættelse blev de spidsbuede gavltoppe skåret af stolene. Tilbage af det ældre inventar er en kalk og disk fra 1725 af københavnerguldsmeden Niels Jonsen, alterstager af sengotisk type, samt en provinsiel prædikestol fra o. 1600 med malede evangelister i felterne og udskårne hermer. Den mindste klokke er støbt 1698 af Stephan Scherrenbein.

Alterbordet består af glat træpanel med skab og boks i bagsiden. Formentlig fra 1844[12], da man anskaffede et nyt alterbord.

Alterldæde, nyt, af violet, hjemmevævet stof; det afløste et nyere af rødt fløjl med guldkors. Inventarierne 1647[3] og 1662[15] nævner et gammelt, brunt †*alterklæde.* 1724[8] købtes et karmoisinrødt kamelhårsplysses alterklæde kantet med sølvgaloner, det kgl. navn og krone broderet af massivt sølv. 1794[10] solgtes ved auktion et gammelt alterklæde af rødt fløjl, muligvis det i 1739[9] nævnte meget gamle rødblomstrede. 1844 fik hofperlestikkerinde C. sal. Hjelm, København, 26 rdl. for et alterklæde af karmoisin halvklæde 5 alen med 6 alen

»demesin« guldtresser. Samtidig købtes en *alterdug* med kniplinger[14].

Altertavle (fig. 7), maleri, Kristus med tre børn, sign. H[einr.] E[ddelien] Rom 1843. Olie på lærred. Den samtidige, nygotiske ramme (sml. Blovstrød p. 910) med sidespir og krabbeblade omkring spidsbuen har i postamentfeltet forgyldt fraktur på brun bund: »Lader smaa Børn komme til mig« etc. 1843[12] fik Eddelien et forskud på altertavlen, som han 1839 havde fremsendt en skitse af[19]. 1844 blev billedet sendt fra Rom[12]. Rammen leveredes af C. F. Weincke, København og forgyldtes af C. P. Kongslev[36].

†*Altertavle* (katekismustavle?). 1735 renoverede maleren Lars Rosen berg altertavlen, »som var meget sort . . . og derpaa er med fine farver og ægte guld malet en del bibelske sprog og historier«, 20 rdl.[8].

N.E. 1955

Fig. 8. Mårum. Alterstage (p. 1206).

Altersølv. Kalk 1725, med sekstunget fod af almindelig baroktype, sekskantede, glatte skaftled, midtdelt, godronneret knop og let udsvejet bæger med Frederik IV.s kronede spejlmonogram indgraveret (sml. Fredensborg slotskirke p. 827 fig. 26); indvendig forgyldt, bundforstærkning. 18 cm høj. På fodpladen fire stempler: Københavns bymærke 1725, mestermærke N I 1725 i hjerte for Niels Jonsen[24], guardeinmærke C.L.M.W. i oval for Conrad Ludolf og månedsmærke (vandmandens tegn). Glat *disk* med cirkelkors og Frederik IV.s kronede spejlmonogram på randen, forgyldt. Både kalk og disk købtes 1726 hos guldsmed Niels Jonsen, København, med indgraveret kgl. navn og krone. Som betaling gaves den gamle, sønderbrudte †*kalk* og †*disk* på 23 lod 3 kv. samt 14 rdl. 34 sk.[8].

Oblatæske, 1863, svarende til Soborg (p. 1131). Under bunden og låget tre stempler: Københavns bystempel 1863, mestermærke i oval med båndslyng, hvorpå med fordybede versaler: Schrøder og søn (Bøje 965), guardeinmærke sammenskrevet P R H for Peter Reimer Hinnerup. Inventariet 1739 nævner en †*tinæske* til oblater skænket 1702[9]; 1757 købtes en ny †tindåse til 48 sk.[6].

Alterkande, nævnt i inventariet 1841[25]. Kgl. porcelæn, sort med forgyldt kors. *Skål* fra Bing & Grøndahl, ligeledes sort med kors.

Berettelsessæt fra 1900'rne. En liden †*tinvinflaske* med to skruer indeni, at bruge til de syge, nævnt 1739[9], blev borte ved præstegårdens brand 1754[13].

Alterstager (fig. 8), sengotiske, 40—40,5 cm høje med lille jernpig. Stagerne nævnes i inventariet fra 165 2 [26]. 1734 købtes en †*messingly sesaks* for 20 sk.[8].

†*Røgelsekar*. »Et gammelt ildkar af metal« nævnt 1739[9].

†*Messehagler.* Kun røde hagler nævnes i inventarierne[27].

Alterskranke, nyere, af smedejern med småvolutter. 1729 købtes et jernrækværk omkring alteret af otte lispund jern, da den gamle alterfod kun havde plads til 5—6 personer. 1734 anskaffedes seks messingknapper dertil[8]. 1844[12] kom et nyt knæfald med gelænder. Ændret 1961 med bibeholdelse af jernbalustrene.

Døbefont (jfr. fig. 9), 1838, kunstsandsten, udført hos P. Dantzers enke, København for 75 rdl.[14].

**Døbefont,* 1729, af træ. Kun den øverste del af den sekskantede kumme samt underpladen og eet udsavet ben bevaret. Overstykket har foroven udkragende profilliste, derunder tandsnitrække over den glatte frise. I underpladen, som har dannet bund i kummen, er indskåret: NBS 1729 IASS. Fonten kostede 3 rdl. 32 sk. 1735 stafferede Lars Rosenberg den med de endnu bevarede farver: grønt, rødt og okker[8]. Nu i Nationalmuseets magasiner i Esrum.

†*Døbefont.* 1729 flyttedes den gamle, store stenfont ud på kirkegården og hullet, hvor den havde stået, eftermuredes; det skete for at skaffe mere plads[8].

Dåbsfad, 1838, af tin. På randen af det glatte, ottekantede fad graveret skriveskrift: »Maarum Kirke Anno 1838«. Fadet til den nye font købtes hos G. Schöne og F. Szybrowsky for 12 rdl.[14] (sml. Ramløse).

†*Dåbsfad* af messing, omtalt 1662[15] og 1739, på 1½ pund[9]; eksisterede endnu 1834[24].

Dåbskande (jfr. fig. 9), 1830, af tin, 30,5 cm høj. Med slangehank, på låget graveret skriveskrift: »Maarum Kirke 1830«. På korpus Frederik VI.s navnetræk. Indvendig i bunden stempel med rundbuet portalfelt med engel, herunder årstallet 1824, formentlig A. C. Dahlgreens stempel for engelsk tin (sml. Esbønderup p. 1028).

†*Messingkedel,* liden, til at hente vand i til fonten, omtalt 1647 i inventariet[3]; endnu 1805 nævnes malmvandkanden[25].

†*Fontelåg.* 1833 reparerede man døbefontdækslet for 2 rbdl.[25].

Prædikestol (fig. 11), o. 1625. Stolen har fire fag, på hjørnerne fem primitive kvindehermer, der på skafterne har frugtbundter ophængt under englehoveder. Hermerne forestiller 1) Tro, nu kun med bog, 2) Håb med fugl, 3) Kærlighed (fig. 10) med barn, 4) Retfærdighed med sværd og vægt, 5) Styrke med søjle. Hvert fag har profilindrammede fyldinger med hammerudvidelser foroven, indknebet frise, fremspringende trekantgavl og kartouchehængestykker om-

Fig. 9. Mårum. Døbefont 1838 (p. 1206). E.M. 1963

kring glat midtbosse. I postament- og gesinisfrise er der buetungefyldinger, på gesimsfrisen flade, vinkelbøjede fremspring med 2x3 smalle, lodrette rundstave. De glatte postamentfremspring er nyere. Smal, delvis fornyet kronliste over æggestav og tandsnit.

Sekskantet underbaldakin fra 1938, tegnet af arkitekt S. Lemche. Opgangen med drejede søjler er nyere. På loftet ligger resterne af den oprindelige, sekskantede himmel med profileret underliste og gesims svarende til stolens.

Den nuværende staffering blev 1938[28] fremdraget under en hvidlakering med guld og bygger i det store og hele på næstældste lag; det oprindelige lag var en delvis staffering med sølv, guld og sort. Den fremkaldte staffering var af »renæssanceagtig karakter« med rød, grøn og blå farve, samt en del forgyldning og lidt sølvlasur. I storfelterne fremdroges malerier af stående evangelister på blå bund (fig. 11). De er iført hvide eller brune kjortler med hvide eller røde kapper. Ved restaureringen sattes ny indskrift med versaler i postamentfelterne: »Salige ere de som hører« etc.

E. M.1963

Fig. 10. Mårum. Prædikestolsherme, »Kærligheden« (p. 1206).

1722 fastslog snedker Oluf Olsen i Maarum tinghus »den løse hue« under prædikestolen og lavede en ny pille under underbaldakinen[8]. 1743—44[8] opstivede snedker Jens Christensen prædikestolen med nye stikbjælker og ved at lægge en stor, flad kampesten under den bærende pille. Trappen blev gjort som en ny italiensk trappe med repos og afstanden mellem trinene blev mindre. 1748 malede Hans Nielsen, Ganløse, prædikestolen og himlen, forgyldte og forsynede delene med inskriptioner, samt malede »lehnværket« og pillerne[9]. 1948 flyttedes stolen »fra sin nuværende plads i skibet« til sin oprindelige plads ved korbuen.

Prædikestolen hører i opbygning og hermefigurer sammen med de rigere stole

Fig. 11. Mårum. Prædikestol (p. 1206) N.E. 1955

i Snostrup (Ølstykke hrd.) og Gørløse (Lynge-Frederiksborg hrd.), men mangler disses udskårne evangelister i felterne.

†*Timeglas.* 1734 blev et gammelt timeglas på ½ time formedeis 1 rdl. forbyttet til et bedre på lire glas[8].

Stolestader, enkle, med spidsbuede gavle (fig. 9), svarende f.eks. til Gilleleje (p. 1166). 1838 leverede tømrer J. Steen, Helsingør, 44 stk. med egefod under forstykkerne af 2" fyrreplanker; desuden to dobbelte stader, således at der ialt blev 46 stole, for 460 rdl. inklusive vægpanel[14]. De gamle stader (der blev repareret 1732[8]) solgtes samme år på auktion[19].

†*Præste- og degnestol.* 1729 flyttedes og forandredes degnestolen og en anden

stol i koret. 1735 blev præste- og degnestolen i koret malet af Lars Rosenberg[8]. Snedker J. Christensen gjorde skamler til †*skriftestol* 1744[9].

†*Pulpiturer*. 1) 1732 opsatte Chr. Jørgensen Smidt i Frederiksborg et nyt pulpitur, 9 alen langt, 6 alen bredt. 1735 malede Lars Rosenberg det fortil, og 1748 blev pulpiturets piller malet af Hans Nielsen, Ganløse.

2) 1761 gjorde Jens Christensen, Farum, et nyt pulpitur, 12 alen langt med forpanel og dobbelt loft og stole for 48 rdl. 48 sk. Lars Bendixen, Hillerød, malede det brunt, rød- og hvidmarmoreret for 18 rdl.[8]. Det ene af de to pulpiturer stod over kvindestolene i nordsiden[17], og begge blev fjernet 1837[14].

Orgel 1961, af Frobenius, på tre stemmer. Orgelhuset tegnet af arkitekt Hardie-Fischer. I tårnrummet. Det afløste et †*orgel* leveret 1906 af I. Starup, København.

Pengeblok (fig. 12) 1715, da der anskaffedes egetræ og jernbeslag[29]; den fik to hængelåse[9]. I skibet inden for syddøren.

†*Penget avler.* 1834 fandtes tre kollekttavler[24]; 1935 lå der på våbenhusloftet fem pengetavler, den ene med Christian VI.s monogram skåret i rygskjoldet.

Salmenummertavler fra 1960'erne. Glatte egeplader til metalcifre. De erstattede †nummertavler med bue foroven, de indskydelige tal gled i fire profilerede bånd. Muligvis var det de tavler, som inventariet 1821 omtaler[25].

Fire nyere *lysekroner* i skibets midtgang, de to fra 1947, skænket af menigheden, er kopier efter de andre.

Kirkeskib. »Herman af Kagerup«. Tremastet fuldrigger, ukendt type, bygget af Herman Larsen i Kagerup. Ophængt o. 1908[30]. I skibets midtgang.

Klokker. 1) (Fig. 13) 1698. Om halsen reliefversaler i tre linjer mellem rammestreger: »Ao. 1698 har samptlige Maarvme sognemænd ladet denne klokke omstøbe da biscop D. Henr. Bornemann, provst H. Niels Spydstrvp i Helsing, sognepræst H. Christoph. Lvcæsøn, kirkeverge Niels Didricksøn«. Under indskriften stiliseret bladbort; midt på legemet Christian V.s initialer og på slagringen: »Stephan Scherrenbein me fecit« (»S. S. gjorde mig«). Tvm. 82 cm. Ophængning ved August Nielsen, »Thubalca«, Roslev 1949[31].

2) 1805. Om halsen, under stiliseret bladbort, reliefversaler: »Støbt af I. C. Gamst Kiøbenhavn 1805«. Tre små profilringe over slagringen. Tvm. 86 cm. Klokkebom fra 1700'rne, formentlig 1739 (jfr. †klokke nr. 2).

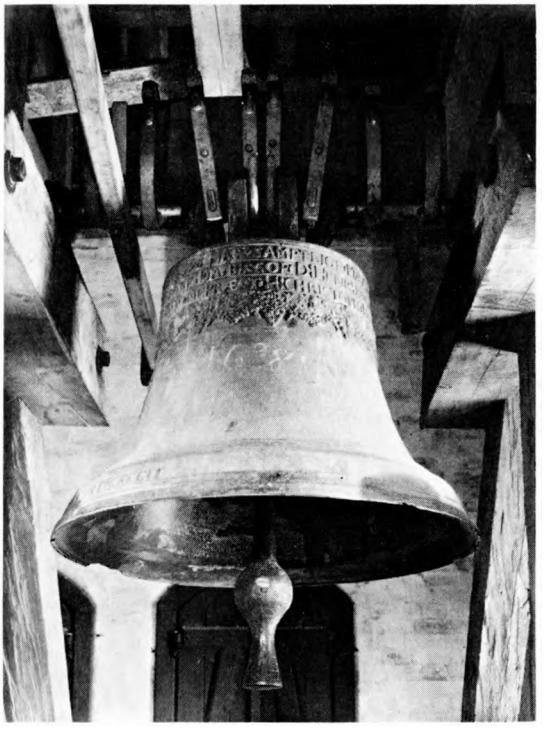
†*Klokker.* 1) Ved klokkeskatten 1602 afleveredes en klokke på 4 skippund, 15 y_2 lispund til Kronborg kobbermølle, gethus og hammermølle[32].

2) 1739, støbt af »getmester, kaptajn Holtzmand, København«. Kirkens mindste klokke var revnet; ved omstøbning blev tillagt metal, således at den blev den største. 1739[33] blev klokkerne opvundet i det nye spir (se p. 1201). 1746—47 blev den store klokke forkilet og fastskruet af snedker J. Christensen. Omstøbt 1805 (jfr. nr. 2)[34].

N.E. 1955

Fig. 12. Mårum. Pengeblok 1715 (p. 1210).

N.E. 1955

Fig. 13. Mårum. Klokke, støbt 1698 af Stephan Scherrenbein (p. 1210).

GRAVMINDER

Mindetavle over faldne fra 1848, 49 og 50 samt 1864, sat af sognets beboere 1914, signeret P. Bentsen Pedersen, Holte.

†*Gravtræ.* 1885 lå ifølge V. Boye[35] et ligtræ i retning vest-øst på kirkegården, hvilende på en firkantet egeplanke. Det var af en ung eg, $5^1/_6$ alen langt, i rodende 9" og i topenden 7" i tvm. Ved rodenden stod en $1^1/_4$ alen høj, spidsbuet plade med et gennembrudt halvmåneformet ornament. Af versalindskriften kunne kun læses: »Herunder hviler stø. . . af . . .«. Det skulle stamme fra 1830—40; i første halvdel af 1800'rne skulle sådanne ligtræer have været almindelige på stedet.

KILDER OG HENVISNINGER

RA. Rtk. Bygningskontoret 1782—1826. 244.69. Journal E. 1799—1803. 244.153. Kopiregninger 1809—12. 244.149. Journalsager 1821—22.

LA. Maarum kirkes regnskabsbog 1738/39—1776/77.

Kgl. Bibl. NyKglSaml. 3632. 4°. I II, Pastor P. C. Garde: Efterretninger om Græsted og Mårum sogne. — Se i ovrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Nationalmuseet. Museumsindberetninger af J. B. Løffler 1885, P. Kr. Andersen 1935

Fig. 14. Landsbyplan 1813.

(inventar og prædikestol), 1936 og 1938 (prøveafdækning af prædikestol) og 1945 (altertavle, forundersøgelse). — Undersøgelse og beskrivelse ved Marie-Louise Jørgensen 1955, Kjeld de Fine Licht, Elna Moller og Erik Moltke 1963 og 1969, Vibeke Michelsen 1966 og Ulla Haastrup 1969.

Tegninger i NM: 4 blade opmålinger og planer af Søren Lemche 1923.

[1] DiplDan. DaRigBr. 2 rk. XII nr. 172. [2] Landebogen p. 171. [3] Kgl. Bibl. NyKglSaml. 3632, 4°, I. Pastor P. C. Garde: Efterretninger om Græsted og Mårum sogne. [4] LA. Kgl. Bygningsinspektører. Meldahl: Domænekirkerne pk. XXII. [5] RA. Kultusministeriet, I. dep. Journalsager 1848—1916. [6] RA. Rtk. Bygningsadministrationen. Beregninger og overslag over bygningsarbejde 1821—1827. [7] LA. Frederiksborg-Kronborg amter. Breve og dok. vedr. de kgl. kirker og skoler 1788—90. [8] RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkergsk. 1721—80. Sjællandske rytterdistrikters kirkergsk. [9] LA. Maarum kirkes rgskbog 1738—39, 1776—77. [10] LA. Kronborg amtsstuearkiv nr. 523 og 524, rgsk. for de kgl. kirker under Kronborg rytterdistrikt 1805—45. [11] LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo-Strø hrd.s provsti: 1864—99. Synsprotokol for kirker og præstegårde. [12] RA. Rtk. Bygningsadministrationen. 1841—50. Kopibog.
[13] LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. 1764. De kgl. kirkers inventarier. [14] RA. Rtk. Bygningsadministrationens journaler 1782—1848. [15] RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkergsk. 1661—72. Kronborg amts kirkergsk. [16] I Bygningsadministrationens journal (jfr. note 19) omtales disse arbejder fra 1837 som en reparation, jfr. Løffler indb., J. P. Mynster: Visitatsbøger II, 249. [17] RA. DaKanc. Protokol over indlæg til registre og tegnelser samt henlagte sager. 1481—1650: 1645 juni-dec. Læg: ad 1645. VI. [18] LA. Topografisk saml. Frborg amt. Pastor P. C. Garde: Saml. til Holbo hrd.s historie, hefte 1.
[19] RA. Rtk. Bygningsadministrationens journaler 1835—40. [20] Efter opmåling ved S. Lemche 1923. Mål angives 1739 (sml. note 8) og ved synsforretning 1783 (sml. note 21).
[21] RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkergsk. 1780—97. Kronborg rytterdistrikts kirkergsk.
[22] LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo-Strø hrd.s provsti: 1864—99. Synsprotokoller for kirker og præstegårde. [23] Kobbersmeden Hans Wiedemand og maler Muhle, der sammen arbejdede på reparation 1735 af uret i Hersted-Øster kirke (DK. Kbh. Amt p. 484) udførte ligeledes vindfløjen på Nødebo kirke samme år som Mårums, sml. p. 1068.
[24] Hos Bøje p. 62 f. fejlagtigt henført til Nicolai Junge. [25] RA. Rtk. Rev. rgsk. Amtsrgsk. Kronborg amtsstue. 1797—1803, 1804 II—1805 II, 1816—27, 1828 I, 1829—30, 1831 II, 1832—44. Kirkergsk. [26] LA. Bispearkivet. A. Alm. sager: 1647(—1708). Holbo hrd.s bog. [27] Jfr. noterne 3, 13, 21, året 1794 og 25, året 1831. [28] Ved P. Kr. Andersen. [29] RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkergsk. 1713—19. Sjællands stifts kirkergsk.
[30] Henningsen: Kirkeskibe p. 161, samme i ÅrbFrborg. 1952, p. 101. [31] Af slidspor fra kneblen ses, at klokken har været drejet fire gange. [32] RA. Fæstningsrgsk. 1600—19. Rgsk. for Kronborg kobbermølle, gethus og hammermølle. Læg: 1600—07. Rgsk. for Kronborg gethus. [33] Detaljeret regnskab bevaret, jfr. note 9. [34] E. Gribsø i ÅrbFrborg. 1934, p. 90. [35] Nationalmuseets 1. afd.s sognebeskrivelser. [36] RA. Rtk. Bygningsadm. 256. 102. Journalsager 1849.